

# FREDNINGSVÆRDI ER

SANDHOLT

FAABORG-MIDTFYN KOMMUNE



Besigtigelsesdato:	16.01.2014
Besigtiget af:	Nanna Secher Larsen
Journalnummer:	2013-7.82.07/430-0001
Kommune:	Faaborg- Midtfyn Kommune
Adresse:	Rishøjvej 2, 5672 Broby
Betegnelse:	Sandholt
Fredningsår:	1918
Omfang:	<i>Den firefløjede hovedbygning (middelalder, 1590'erne, ombygget 1788; nord- og vestfløj 1791).</i>

## — BYGNINGSBESKRIVELSE

Sandholt ligger på et gammelt voldsted i landskabet mellem Lyndelse og Vester Hæsinge. Nord og øst for hovedbygningen er der en opdæmmed sø, og vest for ligger herregårdens avlsgård, der består af tre store bindingsværkslænger. Landevejen løber igennem avlsgården, der ikke er omfattet af fredningen. Adgang til hovedbygningen sker over en bred, brolagt bro. Syd for godset ligger skovområdet Haveskov.

Sandholts hovedbygning består af fire sammenbyggede længer i to og tre etager. Den østlige fløj flankeres af to kraftige, ottekantede hjørnetårne, der hver bærer en svejftet tårnhætte udført af kobber. Bygningen er grundmuret og hvidkalket over en sortmalet sokkel. Murværket afsluttes øverst af en gennemgående hovedgesims. De helvalmede tegltage er let opskalkede. I rygningen sidder syv ældre, hvidkalkede skorstene med sokkel, bånd og krave. En bred brolagt bro fører op til hovedindgangen i østfløjen, hvis fire midterste fag udgør en refendfuget midtrisalit, der bærer en trekantet frontispice med urskive og to glamhuller med klokker. Hovedindgangen består af to rundbuede portåbninger med pudsede indramninger, heraf er den ene blændet og kun den højre fører ind til gårdrummet. De ældre portfløje er brunmalede med pålagte, okkerfarvede fyldinger i form af antikke stilelementer. Der er indramninger omkring alle muråbninger i midtrisalitten. Hovedbygningens vinduer er kryds- eller korspostvinduer med opsprossede rammer eller torammede vinduer med fire eller seks ruder i hver ramme. De ældre vinduer har indfældede hjørnebånd. De er ligesom kælderdørene i nord og sydfløj gråmalede. Kælderdørene er revledøre med klinkefald.

Gårdspladsen mellem hovedbygningens fire længer er pigstensbelagt, og der er en stensat brønd. Murværket på gårdsiden er kalket okkerfarvet. I portrummet er der indgang til østlængen gennem en tofløjet fyldingsdør med en trappe foran, mens der er indgang til de øvrige fløje gennem døre i gården. Alle ældre døre er brunmalede med

fyldinger i en lysere brun nuance. Foran trapperne er der ældre granittrapper.

I det indre er hovedbygningen inddelt i fem separate lejligheder. Gennem indgangsdøren i porten ankommer man til et hovedtrapperummet belagt med sort-hvide marmorfliser og ølandsfliser. Den ældre hovedtrappe er gråmalet, værnet prydet med enkelt båndslang og håndlisten er sortmalet. Via en kort gang er der adgang til den høje stueetages øvrige rum, der er indrettet som store, højloftede stuer eller kabinetter. Langs gårdsiden er der en omløbende gang i syd-, vest- og nordfløj, der giver adgang til stuer og kabinetter i disse fløje. Overfladerne er overvejende fra slutningen af 1700-tallet og består af plankegulve, brystningspaneler og fyldingsdøre med detaljerede fyldinger. Der er ældre håndtag, gerichter og beslagværk. Lofterne er enten pudsede med enkel stukkatur eller malede bræddeloftet med synligt bjælkelag. Vindueslysningerne er helpanelerede, og enkelte steder ses tilmurede vinduesblændinger i ydervæggene. Der er lagt nyere stenfliser i et nyindrettet køkken i stueetagen. Vinduerne har runde lodposte og anverfere fra 1700-tallet.

Via hovedtrappen er der adgang til første sal, hvor lofthøjden er større end på de øvrige etager. Her fremtræder rummene med samme typer af aptering fra slutningen af 1700-tallet. Forarbejdningen og detaljeringen virker dog fornemmere udført end på de øvrige etager. Denne etage rummer en række store stuer og riddersalen, hvor de pudsede lofter fremstår rigere, med mere detaljeret stukkatur samt fornemt udførte, farvestrålende loftmalerier med antikke motiver og borter. Væggene i disse rum har opspændte lærreder med malede, antikt inspirerede vasemotiver, borter, båndslang og festoner. Flere steder er der "skjulte" tapetdøre i væggene. Flere stuer er forbundet en filade, hvorved der opstår lange kig igennem stuerne. Enkelte rum har ældre mønsterparketgulve. Flere steder er der monteret ældre dørstykker med landskabsmotiver over døråbningerne.

Lejlighederne på den øverste etage fremstår med en lavere lofthøjde, heraf er den ene lejlighed fortrinsvist præget af overflader fra 1900-tallets anden halvdel, herunder nyere glatte lofter og væg til væg tæpper. Den anden lejlighed har ældre plankegulve, pudsede vægge og de synlige, malede loftsbjælker er profilerede. På denne etage har de ældre døre ligeledes kraftigt profilerede fyldinger og gerichter. På loftetagen er det ældre og meget kraftige tagværk, ligesom det understrøgne tegltag, fuldt synligt.

Kælderen under Sandholt fremstår overvejende med middelalderlige, kalkede krydshvælv, både i form af grathvælv og ribbehvælv. De steder, hvor fløjerne er to hvælv brede oppebæres disse af murpiller. Alt murværk i kælderen er udført af munkesten, og i nogle

kælderrum fremstår ydervæggene udført med overkalkede kampesten. Murværket bærer flere steder præg af talrige ombygninger gennem tiden, eksempelvis i form af tilmurede muråbninger. Gulvene er nyere enten røde eller gule teglstengulve lagt med knasfuge eller i mørtel.

## — BYGNINGSHISTORIE

Sandholt stammer tilbage fra 1300-tallet, hvor det sandsynligvis hørte under kronen. Voldgraven gik tidligere hele vejen rundt om voldstedet, så de nederste mure var placeret i vandet.

Fra slutningen af 1300-tallet tilhørte gården først slægten Krummedige og siden slægten Bille. Det var formodentlig Torben Bille, som var gift med kong Hans' (1455-1533) elskerinde Edele Jernskæg, der sikrede Sandholt hovedgårdsprivilegier omkring 1500.

Torben Billes datter, Edele Bille, arvede herregården efter sin far og bragte den med sig ind i ægteskabet med den senere rigsråd Jacob Hardenberg, der efter Edeles død i 1527 arvede hustruens godser. Under Grevens Fejde i 1534-1536 blev Sandholt stormet og plyndret, og Jacob Hardenberg blev, ligesom mange andre fynske adelsmænd, taget til fange af grevens støtter. Han slap først fri, da fejden sluttede, og København overgav sig til Christian III (1503-1559).

Datteren og arvingen Anna Hardenberg blev gift med Erik Rud i midten af 1500-tallet, som herefter overtog ejerskabet af Sandholt. Han købte blandt andet Lyndelse Kirke, hvor han byggede til og satte sit og hustruens våbenskjold på den nye prædikestol.

Sandholt nedbrændte i 1590, og herefter lod den daværende ejer Knud Rud, Erik Ruds søn, syd- og østfløjen genopføre i tre etager og hertil to lavere fløje mod nord og vest samt de to østvendte tårne. Sandholt fremstod nu som et fornemt renæssanceanlæg med store, rundbuede vinduer, gyldne spir samt kobber- og blytækkede tage. Spirene, blyet og kobberet på tagene blev dog fjernet af hans enke, Ellen Marsvin, da hun fraflyttede Sandholt i 1611. Hun blev sagsøgt af den nye ejer Corfitz Rud og siden idømt en bøde for uretmæssigt at have fjernet disse dele af bygningen. Corfitz Ruds enke, Birgitte Rosensparre, reparerede herregården og opførte sandsynligvis renæssancegavlene på Lyndelse Kirke og en sandstenstavle med parrets våbenskjolde.

Under svenskekrigene var danske tropper indkvarteret på herregården. Herefter lykkedes det ikke at få Sandholt på fode igen, og ejeren af gården Jakob de Bruin gik fallit i 1718. Københavns Universitet opkøbte herefter Sandholt og solgte den siden videre til handelsmanden Hans Nobel, der gjorde herregården til stamhus.



Sandholt med Møllessøen i forgrunden, der har været en del af den tidligere voldgrav.

Herregården forfaldt lidt efter lidt gennem 1700-tallet. Den tredje generation af Nobelfamilien, Hans Nobel, påbegyndte en genopbygning, men døde ung, hvorefter hans ældre søster Martha Nobel fortsatte udbedringerne, så Sandholt fremstod som en præsentabel herregård i slutningen af 1700-tallet. De følgende ejere repræsenteret ved Hans Nobel Nørager og broren Christopher Nicolai Nørager fortsatte arbejdet, hvorved bygningen stort set fik sit nuværende udseende. Fra genopbygningen blev påbegyndt i slutningen 1780'erne blev nord- og vestfløj ført op i fuld højde med de øvrige fløje, vægtergangen blev nedtaget, de vestvendte tårne blev fjernet og taget blev ændret til helvalm. Samtidig blev østsidens indgangsparti udført, og hele bygningen blev pudset og hvidkalket.

Sandholt forblev i Nobelfamiliens eje frem til 1917, hvor ejeren Noline Nobel von Sperling døde ugift. Herefter gik godset til en fjern slægtning, Axel Lund, der i 1946 solgte Sandholt til Johan Henrik Kirketerp-Møller – nu med et jordtilliggende på ca. 350 ha. Efter hans død i 1958 blev Sandholt indtil 1970 ejet af hans enke Else Margrethe Kirketerp-Møller. I 1970 overtog hendes søn Mogens Kirketerp-Møller godset.

Sandholt havde stået ubeboet siden 1917 – bortset fra en udlejningsperiode til Civilforsvaret i 1942-1969. Med det formål at finde en rentabel anvendelse af den store ubeboede bygning undersøgte Mogens Kirketerp-Møller mulighederne for restaurering, modernisering og anvendelse af hovedbygningen. Dette resulterede i en gennemgående restaurering i perioden 1980-2000. Sandholt er i dag indrettet til syv lejemål.

Susanne Kirketerp-Møller, datter af Mogens Kirketerp-Møller overtog delvist Sandholt i 2002 og den resterende del i 2013.

## — KILDER

Niels Peter Stilling: Danmarks slotte og herregårde, 3.udg., Politikens Forlag

<http://www.danskeherregaarde.dk/manorholder/sandholt/ejerhistorie.aspx>

<http://www.sandholtgods.dk/index.php/historie>

## — MILJØMÆSSIG VÆRDI

Den miljømæssige værdi ved Sandholt knytter sig til hovedbygningens beliggenhed på et gammelt voldsted delvist omgivet af vandfyldte grave. Med skoven som baggrund ses Sandholt på lang

afstand, hvorved den markante, hvidkalkede bygning bliver et naturligt blikpunkt i det åbne landskab af engdrag og dyrkede marker. Også de store avslænger opført i rigt, sortopstolpet bindingsværk danner et vægtigt modspil til hovedbygningen. Endelig giver den brede, pigstensbelagte indkørsel en statelig ankomst til hovedbygningen.

## — KULTURHISTORISK VÆRDI

Den kulturhistoriske værdi knytter sig i det ydre til Sandholts beliggenhed på et gammelt voldsted, der vidner om, at stedet har fungeret som en befæstet bolig tilbage i 1000-tallets første århundreder. I hovedbygningen knytter den kulturhistoriske værdi sig ligeledes til de store hvidkalkede murflader, vinduerne og deres taktfaste inddeling, det afvalmede tegltag, hjørnetårnernes kobberinddækninger og midtrisalitten med frontispice og indgangsparti, der afspejler Sandholt ombygning i slutningen af 1700-tallet. Den tidlige klassicisme, der præger anlæggets ydre, kommer særligt tydeligt til udtryk i indgangspartiets strenge symmetri, der har været så afgørende i tidens stilideal, at man for at kunne bruge den allerede etablerede portåbning har lavet en tilsvarende blændet port ved siden af.

I gårdrummet mellem de fire sammenbyggede længer knytter den kulturhistoriske værdi sig til den lidt mere uregelmæssige vinduessætning, der afspejler bygningens oprindelse i renæssancen.

I det indre knytter den kulturhistoriske værdi sig til kælderen, hvor særlig de krydshvævede ribbe- og grathvælv, væggene af enten kampesten eller munkesten vidner om bygningens oprindelse i middelalderen. Bygningens høje alder viser sig også i hovedbygningens øvrige etager, hvor talrige spor efter ombygninger i form af blændede muråbninger og den markante murtykkelse ved størstedelen af muråbningerne besidder en markant kulturhistorisk værdi. Den kulturhistoriske værdi knytter sig endvidere til den omfattende ombygning af Sandholt i slutningen af 1700-tallet, der markerer sig tydeligt i stuerne og salenes fornemme, klassicistiske interiører, hvor særligt loftmaleriernes, dørstykkeernes og væglærredernes sirlige motiver af vaser, bånd og borter tydeligt viser tilbage til sine antikke forbilleder. Hertil kommer den kulturhistoriske værdi, der knytter sig til stuerne, salenes og kabinetternes traditionelle materialeholdning med gulve af ølandssten, planker og parket samt den detaljerige og fint forarbejdede aptering, der afspejler den repræsentative og herskabelige oprindelse. På loftetagen knytter den kulturhistoriske værdi sig til det uudnyttede loftrum med det store, ældre tagværk og det synlige, understrøgne tegltag.



Fra landevejen ses Sandholt i det åbne landskab med Haveskov i baggrunden.

## — ARKITEKTONISK VÆRDI

Den arkitektoniske værdi ved Sandholt knytter sig i det ydre til det samlede firelængede anlæg, hvor fløjenes indbyrdes sammensatte karakter samles til en storladet helhed gennem de enkle, klassicistiske træk, der ses i de store hvidkalkede murflader, de ubrudte, let opskalkede og afvalmede tagflader samt den regelmæssige vinduestakt. Sandholt fremtræder i det ydre med et massivt og vægtigt udtryk, hvor den lange opkørsel til porten, den højt placerede stueetage og det omgivende vand understreger bygningens fjerne fortid som vandborg og befæstet bolig. Denne fortid kommer tydeligst til udtryk i gårdrummet mellem fløjene. De dybe fløje danner med sine gulkalkede vægge et smukt og lidt snævert gårdrum, hvor den stensatte brønd fuldender fornemmelsen af at være i en borggård.

I det indre knytter den arkitektoniske værdi sig Sandholts mangfoldige og vidt spændende udtryk, der afspejler bygningens lange historie. Middelalderkældrens enkle og karske udtryk er karakteriseret ved de svære, hvidkalkede hvælv og bærepiller samt ydermurene af kampesten og munkesten. Hertil kommer den overdådige klassicistiske indretning på første etage, hvis farverige og intrikate væg- og loftudsmykning danner nogle storslået elegante og særdeles herskabelige interiører. I kontrast hertil står de øvrige etagers enkle og rustikke karakter, udtrykt gennem enkle revledøre med gammelt låsetøj, tykke hvidkalkede vægge og lofternes svære tømmer.

## — BÆRENDE FREDNINGSVÆRDIER

De bærende fredningsværdier i Sandholt knytter sig til det samlede firelængede, grundmurede anlæg, det afvalmede og let opskalkede tegltag af røde vingetegl, østfløjens hjørnetårne, de kobberinddækkede, svejfede tårnhætter, det hvidkalkede murværk med alle detaljer og midtrisalitten med frontispice, glamhuller og samtlige muredetaljer. Hertil kommer alle ældre bygningsdele og -detaljer, herunder skorstenspiberne, vinduerne, revledørene, dørene med pålagte fyldinger med ældre beslagværk og låsetøj, de to tofløjede porte med pålagte fyldinger, samt trapperne af træ og granit. Hertil kommer den traditionelle materialeholdning.

I det indre knytter de bærende fredningsværdier sig til de bevarede dele af den ældre grundplan med den stensatte kælder med oprindelse i middelalderen, til ribbe- og grathvælvne, de murede bærepiller, væggene af kampe- og munkesten samt teglgulvene. Hertil kommer den ældre grundplan på de øvrige etager præget af hovedtrapper i øst- og nordfløj, stuer, sale og kabinetter anlagt mod

den omgivende park og de omløbende gange mod gårdsiden. Hertil kommer alle ældre og traditionelt udførte bygningsdele og -detaljer, herunder marmorfliser, ølandsfliser, planke-, brædde- og parkegulve, de pudsede lofter med stukkatur og loftmalerier med klassicistiske motiver, lofternes synlige bjælkelag, de pudsede, hvidkalkede vægge, sporene efter ombygninger eksempelvis i form af blændede muråbninger, salenes og kabinetternes opspændte, bemalede væglærreder, heraf nogle med klassicistiske motiver, fod-, brystnings- og lysningspaneler, enkelte og dobbelte fyldingsdøre med gerichter, beslagværk og ældre låsetøj, loftetagens synlige tagværk og det understrøgne tag. Endelig kommer den traditionelle materialeholdning.

## — ANBEFALINGER

Ingen angivet.